

20.12.2022

Група 22

Математика (геометрія)

Урок 17-18

Тема: Скалярний добуток векторів

Мета:

- Повторити теоретичний матеріал; узагальнити, систематизувати та поглибити знання учнів із теми; застосувати математичні знання під час розв'язування прикладних задач; формувати просторову уяву;
- розвивати в учнів пізнавальний інтерес, уміння використовувати набуті знання, навички й уміння в нових ситуаціях; підвищити інтерес до вивчення математики; розвивати абстрактне та логічне мислення;
- виховувати у учнів повагу та зацікавленість до вивчення математики, старанність у навчанні; сприяти розширенню кругозору учнів.

Матеріали до уроку:

Нехай $\vec{a}$ і $\vec{b}$ — два ненульових і неспівнаправлених вектори. Від довільної точки O відкладемо вектори $\vec{OA}$ і $\vec{OB}$, що дорівнюють відповідно векторам $\vec{a}$ і $\vec{b}$ (рис. 42.1). Величину кута AOB називатимемо **кутом між векторами $\vec{a}$ і $\vec{b}$** .

Кут між векторами $\vec{a}$ і $\vec{b}$ позначають так: $\angle(\vec{a}, \vec{b})$. Очевидно, що коли $\vec{a} \uparrow\downarrow \vec{b}$, то $\angle(\vec{a}, \vec{b}) = 180^\circ$ (рис. 42.2).

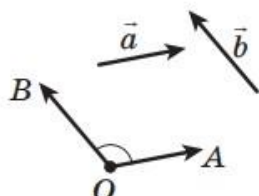

Рис. 42.1

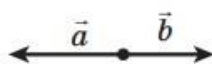

Рис. 42.2

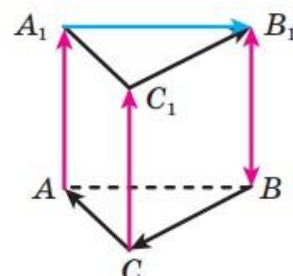

Рис. 42.3

Якщо $\vec{a} \uparrow\uparrow \vec{b}$, то вважають, що $\angle(\vec{a}, \vec{b}) = 0^\circ$. Якщо хоча б один із векторів $\vec{a}$ або $\vec{b}$ нульовий, то також вважають, що $\angle(\vec{a}, \vec{b}) = 0^\circ$.

Вектори $\vec{a}$ і $\vec{b}$ називають **перпендикулярними**, якщо кут між ними дорівнює 90° . Записують: $\vec{a} \perp \vec{b}$.

На рисунку 42.3 зображено трикутну призму, основою якої є правильний трикутник, а бічне ребро перпендикулярне до площини основи.

Маємо: $\angle(\vec{CA}, \vec{C_1B_1}) = 60^\circ$, $\angle(\vec{BC}, \vec{A_1B_1}) = 120^\circ$, $\angle(\vec{AA_1}, \vec{BB_1}) = 0^\circ$, $\angle(\vec{AA_1}, \vec{BC}) = 90^\circ$, $\angle(\vec{CC_1}, \vec{B_1B}) = 180^\circ$.

Означення. Скалярним добутком двох векторів називають добуток їхніх модулів і косинуса кута між ними.

Скалярний добуток векторів $\vec{a}$ і $\vec{b}$ позначають так: $\vec{a} \cdot \vec{b}$.

Маємо: $\vec{a} \cdot \vec{b} = |\vec{a}| |\vec{b}| \cos \angle(\vec{a}, \vec{b})$.

Якщо хоча б один із векторів $\vec{a}$ або $\vec{b}$ нульовий, то очевидно, що $\vec{a} \cdot \vec{b} = 0$.

Скалярний добуток $\vec{a} \cdot \vec{a}$ називають скалярним квадратом вектора $\vec{a}$ і позначають $\vec{a}^2$.

Скалярний квадрат вектора дорівнює квадрату його модуля, тобто $\vec{a}^2 = |\vec{a}|^2$.

Теорема 42.1. Скалярний добуток двох ненульових векторів дорівнює нулю тоді й тільки тоді, коли ці вектори перпендикулярні.

Наприклад, для векторів, зображених на рисунку 42.3, маємо: $\overline{AA_1} \cdot \overline{BC} = 0$, $\overline{B_1A_1} \cdot \overline{C_1C} = 0$.

Теорема 42.2. Скалярний добуток векторів $\vec{a} (a_1; a_2; a_3)$ і $\vec{b} (b_1; b_2; b_3)$ можна обчислити за формулою

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = a_1 b_1 + a_2 b_2 + a_3 b_3$$

Теорема 42.3. Косинус кута між ненульовими векторами $\vec{a} (a_1; a_2; a_3)$ і $\vec{b} (b_1; b_2; b_3)$ можна обчислити за формулою

$$\cos \angle(\vec{a}, \vec{b}) = \frac{a_1 b_1 + a_2 b_2 + a_3 b_3}{\sqrt{a_1^2 + a_2^2 + a_3^2} \cdot \sqrt{b_1^2 + b_2^2 + b_3^2}}$$

Деякі властивості скалярного добутку векторів аналогічні відповідним властивостям добутку чисел. Наприклад,

для будь-яких векторів $\vec{a}$, $\vec{b}$, $\vec{c}$ і будь-якого числа $k \in$ справедливими рівності:

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = \vec{b} \cdot \vec{a};$$

$$(k\vec{a}) \cdot \vec{b} = k(\vec{a} \cdot \vec{b});$$

$$(\vec{a} + \vec{b}) \cdot \vec{c} = \vec{a} \cdot \vec{c} + \vec{b} \cdot \vec{c}.$$

42.3.° Знайдіть скалярний добуток векторів $\vec{a}$ і $\vec{b}$, якщо:

1) $|\vec{a}| = 2\sqrt{3}$, $|\vec{b}| = 5$, $\angle(\vec{a}, \vec{b}) = 30^\circ$;

2) $|\vec{a}| = 4$, $|\vec{b}| = 7$, $\angle(\vec{a}, \vec{b}) = 135^\circ$.

$$1) |\vec{a}| = 2\sqrt{3}, |\vec{b}| = 5, \angle(\vec{a}; \vec{b}) = 30^\circ$$

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = |\vec{a}| |\vec{b}| \cdot \cos \angle(\vec{a}; \vec{b})$$

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = 2\sqrt{3} \cdot 5 \cdot \cos 30^\circ = 10\sqrt{3} \cdot \frac{\sqrt{3}}{2} = 5 \cdot 3 = 15$$

$$2) |\vec{a}| = 4, |\vec{b}| = 7, \angle(\vec{a}; \vec{b}) = 135^\circ$$

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = 4 \cdot 7 \cdot \cos 135^\circ = 4 \cdot 7 \cdot \left(-\frac{\sqrt{2}}{2}\right) = -28\frac{\sqrt{2}}{2} = -14\sqrt{2}$$

42.5.° Знайдіть скалярний добуток векторів $\vec{a}$ і $\vec{b}$, якщо:

1) $\vec{a} (1; -2; 3)$, $\vec{b} (2; -4; 3)$;   2) $\vec{a} (-9; 4; 5)$, $\vec{b} (3; -1; 4)$.

$$1) \vec{a} (4; -1; 3), \vec{b} (2; -4; 3)$$

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = a_1 b_1 + a_2 b_2 + a_3 b_3$$

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = 4 \cdot 2 + (-1) \cdot (-4) + 3 \cdot 3 = 8 + 4 + 9 = 21$$

$$2) \vec{a} (-9; 4; 5), \vec{b} (3; -1; 4)$$

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = -9 \cdot 3 + 4 \cdot (-1) + 5 \cdot 4 = -27 - 4 + 20 = -11$$

42.7.° Дано вектори $\vec{m} (3; -2; 4)$ і $\vec{n} (2; 2; z)$. При якому значенні z виконується рівність $\vec{m} \cdot \vec{n} = 18$?

$$\vec{m} (3; -2; 4), \vec{n} (2; 2; z), \vec{m} \cdot \vec{n} = 18, z = ?$$

$$3 \cdot 2 + (-2) \cdot 2 + 4z = 18$$

$$6 - 4 + 4z = 18 \quad 4z = 16$$

$$2 + 4z = 18 \quad z = \frac{16}{4}$$

$$4z = 18 - 2 \quad z = 4$$

42.9.° Серед векторів $\vec{a} (1; 1; 2)$, $\vec{b} (1; 2; 1)$ і $\vec{c} (-5; 3; 1)$ укажіть пару перпендикулярних векторів.

$$\vec{a} (1; 1; 2), \vec{b} (1; 2; 1), \vec{c} (-5; 3; 1)$$

$$\vec{a} \cdot \vec{b} = 1 \cdot 1 + 1 \cdot 2 + 2 \cdot 1 = 1 + 2 + 2 = 5$$

$$\vec{b} \cdot \vec{c} = 1 \cdot (-5) + 2 \cdot 3 + 1 \cdot 1 = -5 + 6 + 1 = 2$$

$$\vec{a} \cdot \vec{c} = 1 \cdot (-5) + 1 \cdot 3 + 2 \cdot 1 = -5 + 3 + 2 = 0 \text{ — перпендикулярні.}$$

42.10.* Кут між векторами $\vec{a}$ і $\vec{b}$ дорівнює 45° , $|\vec{a}| = 3$, $|\vec{b}| = 3\sqrt{2}$.

Знайдіть:

1) $(\vec{a} + \vec{b}) \cdot \vec{b}$;   2) $(2\vec{a} - \vec{b}) \cdot \vec{a}$;   3) $(\vec{a} - \vec{b})^2$.

$$\angle(\vec{a}; \vec{b}) = 45^\circ, |\vec{a}| = 3, |\vec{b}| = 3\sqrt{2}.$$

$$\begin{aligned} 1) (\vec{a} + \vec{b}) \cdot \vec{b} &= \vec{a} \cdot \vec{b} + \vec{b} \cdot \vec{b} = |\vec{a}| |\vec{b}| \cos \angle(\vec{a}; \vec{b}) + |\vec{b}|^2 = \\ &= 3 \cdot 3\sqrt{2} \cdot \cos 45^\circ + (3\sqrt{2})^2 = 9\sqrt{2} \cdot \frac{\sqrt{2}}{2} + 9 \cdot 2 = \frac{9 \cdot 2}{2} + \frac{18}{1} = \\ &= \frac{18 + 36}{2} = \frac{54}{2} = 27. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 2) (2\vec{a} - \vec{b}) \cdot \vec{a} &= 2\vec{a} \cdot \vec{a} - \vec{b} \cdot \vec{a} = 2 \cdot |\vec{a}|^2 - |\vec{b}| \cdot |\vec{a}| \cdot \cos \angle(\vec{b}; \vec{a}) = \\ &= 2 \cdot 3^2 - 3\sqrt{2} \cdot 3 \cdot \cos 45^\circ = 18 - 9\sqrt{2} \cdot \frac{\sqrt{2}}{2} = \frac{18 \cdot 2}{2} - \frac{18}{2} = \frac{36 - 18}{2} = 9. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} 3) (\vec{a} - \vec{b})^2 &= |\vec{a}|^2 - 2\vec{a} \cdot \vec{b} + |\vec{b}|^2 = 3^2 - 2 \cdot 3 \cdot 3\sqrt{2} \cdot \cos 45^\circ + (3\sqrt{2})^2 = \\ &= 9 - 18\sqrt{2} \cdot \frac{\sqrt{2}}{2} + 9 \cdot 2 = 9 - 18 + 18 = 9. \end{aligned}$$

42.12.* Кут між векторами $\vec{a}$ і $\vec{b}$ дорівнює 120° , $|\vec{a}| = |\vec{b}| = 1$. Обчисліть скалярний добуток $(\vec{a} + 3\vec{b}) \cdot (4\vec{a} - 7\vec{b})$.

$$\angle(\vec{a}; \vec{b}) = 120^\circ, |\vec{a}| = |\vec{b}| = 1.$$

$$\begin{aligned} (\vec{a} + 3\vec{b}) \cdot (4\vec{a} - 7\vec{b}) &= 4|\vec{a}|^2 - 7\vec{a} \cdot \vec{b} + 12\vec{a} \cdot \vec{b} - 21|\vec{b}|^2 = \\ &= 4|\vec{a}|^2 + 5\vec{a} \cdot \vec{b} - 21|\vec{b}|^2 = 4 \cdot 1^2 + 5 \cdot 1 \cdot 1 \cdot \cos 120^\circ - 21 \cdot 1^2 = \\ &= 4 + 5 \cdot \left(-\frac{1}{2}\right) - 21 = -17 - 2,5 = -19,5. \end{aligned}$$

42.14.* При якому значенні x вектори $\vec{a}(x; -x; 1)$ і $\vec{b}(x; 2; 1)$ перпендикулярні?

$$\vec{a}(x; -x; 1), \vec{b}(x; 2; 1), \vec{a} \cdot \vec{b} = 0.$$

$$x \cdot x + (-x) \cdot 2 + 1 \cdot 1 = 0$$

$$x^2 - 2x + 1 = 0$$

$$\begin{cases} x_1 + x_2 = 2, \\ x_1 x_2 = 1 \end{cases} \left| \begin{array}{l} x_1 = 1 \\ x_2 = 1 \end{array} \right.$$

$$\vec{a}(1; -1; 1), \vec{b}(1; 2; 1).$$

42.16.* Знайдіть скалярний добуток $(2\bar{a} - 3\bar{b})(\bar{a} - 2\bar{b})$, якщо $\bar{a} (2; -1; -2)$, $\bar{b} (4; -3; 2)$.

$$(2\vec{a} - 3\vec{b})(\vec{a} - 2\vec{b}) = ?, \vec{a} (2; -1; -2), \vec{b} (4; -3; 2).$$

$$(2\vec{a} - 3\vec{b})(\vec{a} - 2\vec{b}) = 2|\vec{a}|^2 - 4\vec{a}\vec{b} - 3\vec{a}\vec{b} + 6|\vec{b}|^2 = \\ = 2|\vec{a}|^2 - 7\vec{a}\vec{b} + 6|\vec{b}|^2$$

$$|\vec{a}| = \sqrt{2^2 + (-1)^2 + (-2)^2} = \sqrt{4 + 1 + 4} = \sqrt{9} = 3$$

$$|\vec{b}| = \sqrt{4^2 + (-3)^2 + 2^2} = \sqrt{16 + 9 + 4} = \sqrt{29}$$

$$2 \cdot 3^2 - 7(2 \cdot 4 + (-1) \cdot (-3) + (-2) \cdot 2) + 6 \cdot (\sqrt{29})^2 = 18 - 7(8 + 3 - 4) + \\ + 6 \cdot 29 = 18 - 49 + 174 = 143$$

Домашнє завдання: підготуватись до контрольної роботи, надіслати конспекти з геометрії на перевірку.

Зворотній зв'язок:

E-mail t.anastasia.igorivna@gmail.com